PROCESNÍ ALTERNATIVY A JEJICH VLIV NA VYUŽÍVÁNÍ ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ

FILIP ŠČERBA

Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Abstract in original language

Článek se zabývá souvislostí mezi využíváním procesních postupů, jež jsou alternativou ke standardní formě trestního řízení, a aplikací alternativních trestů v praxi české trestní justice. Hlavní pozornost je věnována institutu trestního příkazu a na základě analýzy statistických údajů je prokazováno, jak změny v právní úpravě trestního příkazu ovlivňují skladbu trestů ukládaných soudy; tento jev je patrný zejména v souvislosti s využíváním trestu obecně prospěšných prací.

Key words in original language

Trestní příkaz; obecně prospěšné práce; trest odnětí svobody; alternativní tresty

Abstract

The article deals primarily with the connection between alternative procedural forms of criminal proceedings and applications of alternative punishments in the practise of the Czech criminal justice. The main attention is focused on criminal warrant (special form of court's decision). The analysis of statistical data prove, that changes of legal regulation of criminal warrant influence imposing of punishments by courts; this is obvious primarily with the connection of punishment of community works.

Key words

Criminal warrant; community works; imprisonment; alternative punishments

1. ÚVODEM

Již po dvě dekády je v českém trestním právu jasně patrná tendence omezovat sankcionování pachatelů trestných činů formou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Důvody této snahy jsou obecně známé – příklon ke konceptu restorativní justice, nízká efektivita a vysoká finanční náročnost trestu odnětí svobody, přeplněnost věznic.

V legislativní rovině se tato idea projevila zejména v podobě zavádění nových alternativních trestů (primárně obecně prospěšných prací, probačních institutů či domácího vězení) a odklonů v trestním řízení (podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhán mladistvých), ale též vytvořením nového systému sankcionování mladistvých (přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech

mládeže) nebo zřízením Probační a mediační služby (zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě).

V této souvislosti nelze přehlédnout, že český zákonodárce často podnikal tyto kroky nepromyšleně až chaoticky – stačí připomenout to, že k zavedení trestu obecně prospěšných prací a probačních institutů došlo několik let před tím, než byla vytvořena Probační a mediační služba jako celistvý orgán, jehož činnost je prakticky nezbytným předpokladem pro efektivní výkon zmíněných alternativ; podobná situace se opakovala v roce 2009, kdy byl přijetím nového trestního zákoníku (č. 40/2009 Sb.) zakotven do českého trestního práva trest domácího vězení, aniž by předtím byl fakticky připraven a zajištěn ten jediný skutečně efektivní způsob kontroly tohoto trestu, tedy elektronický monitoring (a tento stav trvá i nyní, tj. po třech letech účinnosti nového trestního zákoníku).

Přesto lze konstatovat, že v současnosti české trestní právo disponuje komplexním a bohatým systémem alternativních opatření, jež v sobě zahrnuje jak alternativy hmotněprávní, tak i alternativy procesní.

Cílem tohoto příspěvku je poukázat na významné souvislosti mezi využíváním alternativních procesních postupů aplikací alternativních trestů. V tuto chvíli je nutné zdůraznit, že alternativními procesními postupy jsou zde rozuměny nejen odklony v trestním řízení (jež bývají tradičně řazeny do kategorie alternativních opatření), ale i další odchylky od té podoby trestního řízení, která bývá doposud označována jako „standardní“ – byť toto označení lze do určité míry zpochybnit (viz dále).

V prvé řadě je třeba zdůraznit, že procesní způsob vyřízení trestní věci by principielně neměl mít žádný vliv na to, jaký druh hmotněprávního postihu bude vůči obviněnému v případě prokázání viny uplatněn. Trestní zákoník totiž stanoví jasná kritéria, která musí soud brát v úvahu při stanovování druhu a výměry trestu (§ 39 a násl. tr. zák.). Je pravdou, že jisté procesní aspekty mezi nimi lze identifikovat – příkladem může být ustanovení § 39 odst. 3, které mezi těmito kritérii uvádí i délku trestního řízení, jestliže trvalo nepřiměřeně dlouhou dobu. Tuto instrukci je tedy třeba vnímat v tom smyslu, že důvodem pro uložení mírnějšího (případně alternativního) trestu může být spíše delší doba prováděného řízení, jakožto určitá kompenzace za újmu způsobenou obviněnému/pachateli samotným nepřiměřeně dlouhým trestním řízením.

Analýza statistických údajů však prokazuje, že specifické procesní postupy fakticky ovlivňují využívání alternativních trestů i způsobem, který není zákonem nijak předpokládán. Jde o jev principielně negativní, a navíc bohužel nikoli překvapující, neboť je projevem dlouhodobé nemoci české trestní justice.

2. VYUŽÍVÁNÍ TRESTNÍCH PŘÍKAZŮ A JEHO VLIV NA UKLÁDÁNÍ TRESTŮ

Zmiňovaný jev souvisí s tím specifickým trestně-procesním postupem, který je v praxi českých soudů zároveň jednoznačně tím nejvyužívanějším. Tím je rozhodování formou trestního příkazu (§ 314e tr. řádu).

Pro ilustraci míry vyřizování věci trestním příkazem dobře poslouží tabulka č. 1, v níž jsou zachyceny údaje o počtech věcí vyřešených trestním příkazem v letech 2006 až 2011, jakož i o podílu této formy rozhodnutí ve vztahu k celkovému nápadu trestních věcí na okresní soudy.

Tabulka č. 1:

Využívání trestních příkazů v ČR v letech 2006 – 2011[1]

ROK	NÁPAD TRESTNÍCH VĚCÍ*	VYŘÍZENO TRESTNÍM PŘÍKAZEM	%
2006	96.258	55.213	57,4 %
2007	99.203	59.880	60,4 %
2008	96.394	58.198	60,4 %
2009	100.504	60.494	60,2 %
2010	90.279	50.282	55,7 %
2011	91.692	50.236	54,8 %

* Údaj vyjadřuje celkový počet osob, jejichž trestní věci, v daném období napadly na okresní soudy.

Z uvedených údajů je patrné, že trestními příkazy je vyřizována více než polovina věcí, jež na okresní soudy napadnou. Je tedy evidentní, že teorie (zákon) a praxe se zásadně liší v tom, jaká forma trestního řízení má být označována jako „standardní“ – zatímco teorie s odkazem na základní zásady trestního řízení (zejména zásadu veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti – srov. § 2 odst. 10, 11 a 12) považuje hlavní líčení za standard, od kterého se lze (spíše jen výjimečně) v zákonem předpokládaných případech odchýlit, v praxi ve skutečnosti převládá vyřizování trestních věcí bez provedení

[1] Zdroj: Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti za roky 2007 až 2012. Dostupné na: http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html, a na http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145 – přístup 20. 10. 12

hlavního líčení, ať už ve formě odklonů, anebo právě s využitím institutu trestního příkazu.

V níže uvedené tabulce č. 2 jsou uvedeny údaje o aplikaci jednotlivých druhů trestů v praxi český soudů, a to v období let 1995 až 2011 (údaje vyjadřují procento, jímž byla aplikace toho kterého trestu zastoupena ve vztahu k celkovému počtu odsouzených osob za příslušný kalendářní rok). Rok 1995 byl jako výchozí zvolen proto, že až do jeho konce český trestní zákon znal pouze tři hlavní hmotněprávní alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a to upuštění od potrestání, podmíněné odsouzení a peněžitý trest – v roce následujícím již soudy mohly využívat i trest obecně prospěšných prací, který měl na skladbu ukládaných trestů značný vliv. Rok 2011 je zatím posledním rokem, pro který byly zveřejněny Statistické ročenky kriminality, z nichž jsou zvedené údaje převzaty.[2]

V tabulce není zachycena míra aplikace trestu domácího vězení, jenž může být ukládán od r. 2010, a to jednoduše proto, že míra jeho využívání byla v roce 2010 i v roce 2011 tak nízká (zejména kvůli nemožnosti jeho kontroly prostřednictvím elektronického monitoringu), že z ní nelze vyvozovat žádné podstatné závěry.[3]

Tabulka č. 2 – Podíl aplikace hmotněprávních alternativních opatření a nepodmíněného trestu odnětí svobody

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
NEPO	22,84	23,07	23,31	27,1	24,51	22,33	20,83	14,84	14,81	14,89	15,18	14,40	13,03	13,54	14,14	16,73	16,72
NEPO do jednoho roku	14,05	14,3	14,65	16,62	15,86	14,82	13,97	8,95	8,96	8,94	9,52	9,10	8,65	9,14	9,69	10,88	9,90
Podmíněné odsouzení	65	63,86	62,21	61,13	61,01	56,35	54,53	53,68	53,95	52,84	55,66	60,28	57,51	55,64	54,95	62,85	65,25
Obecně prospěšné práce	–	–	2,68	3,28	5,14	11,21	14,68	20,62	20,55	19,04	18,52	17,67	16,5	14,77	15,25	10,50	9,28
Peněžitý trest	9,06	8,17	7,87	4,87	5,38	5,65	5,52	5,38	4,45	4,26	3,97	3,87	6,02	7,00	7,15	4,90	4,39
Upuštění od potr.	2,24	2,92	3,12	2,93	2,83	3,28	3,46	3,7	3,83	4,12	4,25	3,92	3,79	3,54	3,39	2,90	2,34

[2] Statistické ročenky kriminality jsou dostupné na www.justice.cz a http://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html

[3] Konkrétně v r. 2010 byl trest domácího vězení uložen ve 114 případech (0,16% z odsouzených osob), v r. 2011 ve 228 případech (0,32% z odsouzených osob).

Graf č. 1 – Vývoj aplikace hmotněprávních alternativních opatření a nepodmíněného trestu odnětí svobody

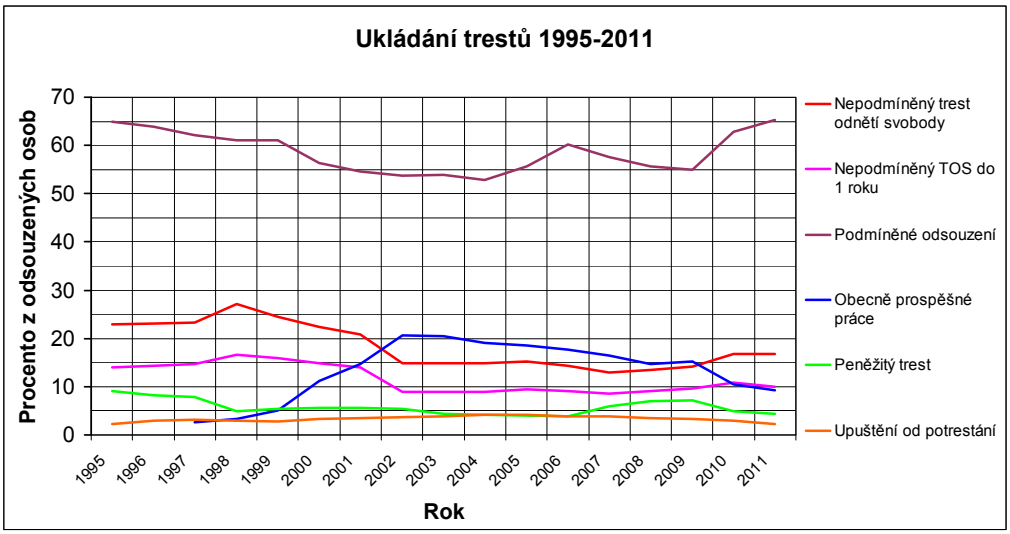

Pro účely tohoto příspěvku je třeba si všímat primárně míry ukládání trestu obecně prospěšných prací – ten se na patnáct let stal tím relativně nejpřísnějším alternativním trestem, a proto se od něj právem očekávalo, že bude využíván v případech, kdy soudy zatím ukládaly krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody.

Z uvedených údajů je však patrné, že až do r. 2001 podíl aplikace obecně prospěšných prací sice stoupal (až téměř na 15%), avšak míra ukládaných krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody (ve výměře do jednoho roku) zůstávala víceméně stejná. Namísto toho se snižovalo využívání *podmíněného* trestu odnětí svobody. V této fázi tedy jeden alternativní trest nahrazoval jinou alternativu, nikoli nepodmíněný trest odnětí svobody – jde o známý efekt označovaný jako „net-widening".

Zlom nastal v roce 2002, kdy oproti roku předešlému došlo ke skokovému nárůstu podílu trestu obecně prospěšných prací o 6% a k prakticky stejnému poklesu v ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody. Dá se tedy s velkou jistotou konstatovat, že od tohoto roku soudy konečně začaly využívat obecně prospěšné práce pro nahrazování nepodmíněného trestu odnětí svobody (zejména pak krátkodobých nepodmíněných trestů – jejich podíl poklesl o 5%), a nikoli jako alternativu k podmíněnému odsouzení.

Co ale bylo příčinou takového náhlého obratu v přístupu soudů? Lze identifikovat hned několik důvodů takového jevu:

1. V roce 2002 již naplno fungovala Probační a mediační služba, jejíž úředníci efektivně kontrolují výkon trestu obecně

prospěšných prací. Probační a mediační služba vznikla již sice o rok dříve, k 1. 1. 2001 (zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě), ale v tomto svém prvním roce existence ještě z pochopitelných důvodů její činnost nebyla tak propracovaná, navíc soudci musely nejprve získat určitou důvěru k probačním úředníkům resp. k významu a efektivitě jejich práce. V roce 2002 už však tedy soudci mohli díky působení probačních úředníků vkládat více důvěry v kvalitní kontrolu trestu obecně prospěšných prací, a byli proto ochotni jej využívat v ještě širší míře než dříve.

2. K 1. 1. 2002 nabyla účinnosti novela č. 265/2001 Sb., která mj. provedla některé změny v právní úpravě trestu obecně prospěšných prací. Důležitou změnou bylo rozšíření okruhu subjektů, v jejichž prospěch mohou být obecně prospěšné práce vykonávány (do té doby bylo možné tyto práce vykonávat pouze ve prospěch obcí, od 1. 1. 2002 je lze vykonávat i ve prospěch státních či jiných obecně prospěšných zařízení – srov. § 45 odst. 3 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění účinném k 31. 12. 2009 a § 62 odst. 3 tr. zák.). Díky této se změně se rozšířila poptávka po výkonu obecně prospěšných prací ze strany těchto jiných institucí, což mělo opět pozitivní vliv na míru využívání tohoto trestu.

3. Třetí příčinou výše popsaného jevu byla další novinka, kterou přinesla zmiňovaná novela č. 265/2001 Sb. S účinností od 1. 1. 2002 byla rozšířena kategorie trestných činů, u nichž je nepodmíněný trest odnětí svobody trestem subsidiárním. Podle ustanovení § 39 odst. 2 trestního zákona z roku 1961 tak bylo možné u kategorie trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšovala *tři* roky (před účinností této novely šlo o trestné činy s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující jeden rok), uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu.

Do takto vymezené kategorie deliktů spadá již velké množství trestných činů, a to i včetně často páchaných úmyslných trestných činů (např. krádež, zpronevěra, ublížení na zdraví, výtržnictví a řada dalších). Jestliže by soud u některého takového trestného činu hodlal ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody, musel by v odůvodnění svého rozsudku adekvátně vysvětlit svůj závěr o tom, že vzhledem k osobě pachatele by uložení jiného druhu trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu.[4] Takový požadavek pak v řadě případů opravdu může soud donutit k tomu, aby hledat za nepodmíněný trest odnětí svobody náhradu.

První dva uvedené důvody sice mohou poskytnout vysvětlení (dalšího) nárůstu využívání obecně prospěšných prací, nicméně nevysvětlují skokové snížení ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody. Rozšíření kategorie deliktů, u nichž má být nepodmíněný

[4] Srov. přiměřeně Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z.: *Rozhodnutí ve věcech trestních*. 2. vydání. Leges, Praha 2008, s. 195.

trest odnětí svobody subsidiární sankcí, již mohl mít vliv na snížení míry ukládání tohoto trestu, avšak jistě sám o sobě nemohl způsobit snížení tak významné.

Proto je třeba se soustředit na příčinu čtvrtou a s největší pravděpodobností nejdůležitější - tou byla změna trestního řádu provedená opět novelou č. 265/2001 Sb., která znemožnila ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody trestním příkazem – do účinnosti novely samosoudce mohl trestním příkazem uložit i nepodmíněný trest odnětí svobody až na jeden rok.

Trestní příkaz totiž byl i v tomto inkriminovaném období velmi často využívaným způsobem vyřízení věci; např. právě v r. 2002 bylo trestním příkazem rozhodnuto v 49.919 případech, což představuje 50,79% z celkového nápadu za tento rok. V roce 2001 (tedy v posledním roce, kdy bylo možné ukládat trestním příkazem nepodmíněný trest odnětí svobody) bylo trestním příkazem vyřízeno 54,18% trestních věcí, které na soudy napadly.[5] Jelikož tedy podíl věcí vyřizovaný trestním příkazem mezi roky 2001 a 2002 poklesl jen velmi mírně, závěr musí být jednoznačný: samosoudci v případech, kdy zvažovali možnost uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, většinou raději uložili nejpřísnější alternativní trest (kterým byl tehdy trest obecně prospěšných prací), než aby museli nařizovat ve věci hlavní líčení. Jinak řečeno, popsaný jev jasně dokázal, že samosoudce je od uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody poměrně efektivně odrazován tím, že by musel ve věci konat hlavní líčení.

Jde na jednu stranu o relativně pochopitelný postup samosoudců, pokud si uvědomíme, jaký důraz je v současné době kladen na rychlost vyřizování jednotlivých případů, tedy že jde o jedno z nejdůležitějších kritérií hodnocení práce soudce. Na druhou stranu se však lze jen těžko ubránit úvaze o určitém paradoxu, neboť tím nejlepším a krokem ve snaze dosáhnout snížení počtu ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody, ke kterému zákonodárce v posledních patnácti letech přistoupil, nebylo zavedení nějakého nového druhu alternativního trestu, ani zlepšování právní úpravy již existujících alternativních opatření, dokonce ani vybudování Probační a mediační služby (byť všechny tyto faktory bezpochyby na snížení podílu nepodmíněných trestů měly svůj pozitivní vliv). Tím efektivním činem zákonodárce se totiž ukázalo být znemožnění poslat obviněného do vězení „krátkou cestou“, tj. relativně pohodlným a méně časově náročným způsobem, čili vydáním trestního příkazu.

Zajímavosti přitom nepostrádá ta skutečnost, že vyloučení možnosti uložit nepodmíněný trest odnětí svobody trestním příkazem nevzešlo z iniciativy ministerstva spravedlnosti resp. vlády. Vládní návrh novely trestního zákona a trestního řádu, která byla schválena pod č. 265/2001 Sb., totiž tento prvek neobsahoval – do zmíněné novely byl vložen až na základě usnesení ústavně právního výboru Poslanecké

[5] Údaje čerpány ze Statistického přehledu soudních agend 2002 a 2003. Dostupné na www.justice.cz

sněmovny PČR (č. 156 ze dne 14. a 15. března 2001).[6] Nešlo tedy o koncepční záměr ze strany předkladatele návrhu novely, ale o výsledek úprav provedených při projednávání tohoto návrhu na půdě Parlamentu...

3. OBDOBÍ ÚČINNOSTI NOVÉHO TRESTNÍHO ZÁKONÍKU

Změna v možnosti využívat zvláštního procesního postupu v podobě vyřízení věci trestním příkazem tedy měla za důsledek zajímavý efekt, který sám o sobě byl pozitivní – vždyť se tímto způsobem konečně podařilo snížit počet ukládaných trestů odnětí svobody. Postupem doby se však projevila druhá strana mince, tedy negativní dopady tohoto přístupu soudů.

Soudy totiž často ukládaly trestním příkazem trest obecně prospěšných prací v nevhodných případech, bez jakýchkoli podstatných informací o osobě obviněného, protože jen sporadicky byli využíváni probační úředníci k opatření informací významných pro možnost uložení obecně prospěšných prací, tedy k tzv. předjednání tohoto trestu. Důsledkem bylo časté ukládání tohoto trestu pachatelům, kteří jej nerespektovali, a následně bylo třeba přistoupit k přeměně na trest odnětí svobody. Trest obecně prospěšných prací byl dokonce tímto způsobem často ukládán opakovaně stejnému pachateli i přesto, že při předchozím odsouzení tento pachatel nesplnil povinnosti vyplývající z tohoto trestu a došlo k přeměně na trest odnětí svobody. Soudy totiž i v situaci, kdy ukládaly trest obecně prospěšných prací recidivistům, nezkoumaly, zda tento druh trestu již byl obviněnému uložen, resp. zda již byl vykonán.[7]

Tato skutečnost měla jednak za důsledek postupný pokles v ukládání trestu obecně prospěšných prací (viz tabulka č. 2), neboť soudy logicky ztrácely k tomuto trestu důvěru, a jednak se projevila i v legislativní rovině, a to v souvislosti s rekodifikací trestního práva hmotného. Nový trestní zákoník totiž již zakotvil v ustanovení § 62 odst. 2 omezení, podle kterého soud trest obecně prospěšných prací zpravidla neuloží, jde-li o pachatele, kterému byl trest obecně prospěšných prací v době tří let předcházejících uložení tohoto druhu trestu přeměněn na trest odnětí svobody. Navíc došlo k snížení maximální výměry trestu obecně prospěšných prací ze 400 na 300 hodin.

Změny navíc doznala opět i právní úprava trestního příkazu, kdy nové ustanovení § 314e odst. 3 tr. řádu umožňuje samosoudci uložit trest obecně prospěšných prací trestním příkazem až po předchozím vyžádání si zprávy probačního úředníka, ve které budou obsaženy právě informace o stanovisku pachatele, jeho zdravotním stavu a

[6] Dostupné na http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=785&ct1=1, přístup 13. 12. 2010

[7] Háková, L., Kotulan, P., Rozum, J.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo* 2005, č. 4, s. 10-11.

možnostech výkonu obecně prospěšných prací; trest obecně prospěšných prací je poté ukládán s přihlédnutím k této zprávě.

Ze statistických údajů z let 2010 a 2011 pak lze dovodit, že tyto změny měly zřejmý dopad na míru ukládání trestu obecně prospěšných prací, neboť oproti roku 2009 (tedy před účinností zmíněných změn právní úpravy) došlo v roce 2010 k téměř pětiprocentnímu poklesu ve využívání tohoto trestu, v roce 2011 tento pokles ještě dále pokračoval. Zároveň je vhodné si povšimnout i statistických údajů o využívání institutu trestního příkazu (viz tabulka 1), z nichž je patrné, že míra vyřizování věcí touto formou v roce 2010 a v roce 2011 (oproti roku 2009) rovněž poklesla o přibližně pět procent.

Příčinu poklesu míry vyřizování věci trestním příkazem je třeba zřejmě hledat zejména v některých změnách, které přinesl nový trestní zákoník, přičemž zřejmě ty nejvýznamnější lze spatřovat v tom, že nový trestní zákoník již neobsahuje přísnou skutkovou podstatu trestného činu řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění (srov. § 180d zák. č. 140/1961 Sb., ve znění k 31. 12. 2009), či ve zúžení odpovědnosti za trestný čin ohrožení návykové látky na výhradně úmyslná jednání (srov. § 201 zák. č. 140/1961 Sb., ve znění k 31. 12. 2009 a § 274 tr. zák.). Došlo tak k celkovému poklesu nápadu trestních věcí, a to i věcí jednodušších, které se dříve řešily právě trestním příkazem.

Při hledání příčin poklesu podílu aplikace trestu obecně prospěšných prací je třeba si opět všímat toho, k jakým změnám došlo ve využívání dalších druhů trestů. Pozorovat můžeme jednak mírný nárůst krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, což lze pokládat za důsledek mj. zmíněného zpřísnění hmotněprávních podmínek uložení trestu obecně prospěšných prací (omezení opětovného ukládání tohoto trestu resp. omezení jeho výměry) – jestliže soudy v určitých případech z těchto důvodů nemohly využít trest obecně prospěšných prací, při současné praktické nevyužitelnosti domácího vězení, byly nuceny zvolit právě uložení krátkodobého nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Jelikož ale nárůst krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody byl skutečně jen mírný, nemůže to být dostatečným vysvětlením toho, jaký druh trestu soudy v roce 2010 začaly někdy aplikovat namísto obecně prospěšných prací. Pohled na statistické údaje nám však jednoznačně vypovídá o tom, že v roce 2010 a 2011 dochází k výraznému nárůstu ve využívání institutu podmíněného odsouzení.

Na první pohled jde o podivný jev – trestní zákoník omezil možnosti postihovat trestem obecně prospěšných prací v některých závažnějších případech, takže důsledkem by mělo být spíše využívání přísnějšího trestu v takových případech, tedy nepodmíněného trestu odnětí svobody. Místo toho je však podstatně častěji ukládán trest principielně mírnější než obecně prospěšné práce, tj. podmíněné odsouzení.

Vysvětlení je zřejmě třeba hledat ve zmíněné procesněprávní změně, čili v zakotvení zmiňovaného ustanovení § 314e odst. 3 tr. řádu. To zkomplikovalo ukládání trestu obecně prospěšných prací trestním příkazem, takže výsledkem byla určitá suma případů, kdy samosoudci hodlali vyřídit věc trestním příkazem co nejrychleji, a to i za cenu, že ukládanou sankcí bude pouze podmíněné odsouzení. Opět se tedy ukázalo, že v nezanedbatelné míře soudci dávají přednost „cestě nejmenšího odporu", tj. co nejrychlejšímu a nejsnazšímu vyřízení případu, bez ohledu na to, jestli vede k dosažení konečného cíle, tj. zjištění a uplatnění nejvhodnějšího způsobu postihu pachatele.

4. ZÁVĚR

Proces má být realizací matérie, procesní právo tedy slouží k realizaci norem práva hmotného – toto pravidlo je základem systému práva a pochopitelně platí i pro právo trestní. Výše popsané jevy související s využíváním trestního příkazu jsou však důkazem naprostého převrácení tohoto principu, kdy snadnost resp. složitost určité formy řízení má zřejmý vliv na výběr hmotněprávní sankce, tedy na plnění tak zásadního cíle trestního práva, jakým je nalezení adekvátní trestněprávní reakce na čin konkrétního pachatele.

Proto je třeba ocenit již podniknuté legislativní kroky, jimiž se zákonodárce snažil přece jen zefektivnit sankcionování formou trestního příkazu – kromě již zmiňovaného ustanovení § 314e odst. 3 tr. řádu vyžadujícího předchozí zprávu probačního úředníka jako nezbytnou podmínku pro uložení obecně prospěšných prací trestním příkazem zakotvila novela provedená zákonem č. 193/2012 Sb. stejné pravidlo i pro trest domácího vězení (srov. § 314e odst. 4 tr. řádu). Jde vlastně o ojedinělé momenty, v nichž se projevuje snaha upřednostnit efektivitu trestání před rychlostí trestního řízení. Nicméně, jak bylo vysvětleno, ani tento krok se neobešel bez nežádoucích negativních důsledků.

Na druhou stranu, stejnou novelou (č. 193/2012 Sb.) došlo i k zavedení institutu dohody o vině a trestu. Přestože z této nové právní úpravy je patrná určitá opatrnost zákonodárce, tj. snaha co možná nejméně zasáhnout do základních zásad, na nichž je české trestní právo vybudováno,[8] nelze přehlédnout, že tento institut již svou podstatou představuje zdůraznění rychlosti ukončení trestního řízení před dosažením materiální spravedlnosti, protože stát je prostřednictvím tohoto institutu ochoten přistoupit k uložení méně přísné sankce výměnou za to, že obviněný se dozná a bude souhlasit s tímto postihem bez nutnosti konání standardního (a tedy delšího) soudního řízení. Procesní forma vyřízení trestní věci tak opět bude mít přímý vliv na hmotněprávní způsob tohoto vyřízení, což je jen další potvrzení rostoucí ignorace účelu trestního řízení, který spočívá mj. ve spravedlivém potrestání pachatelů trestných činů (§ 1 odst. 1 tr. řádu).

[8] Blíže viz Ščerba, F. a kol.: Dohoda o vině a trestu. a další prostředky racionalizace trestní justice. Praha: Leges 2012, s. 116-118.

Literature

- Háková, L., Kotulan, P., Rozum, J.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo* 2005, č. 4, s. 10-11.

- Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z.: Rozhodnutí ve věcech trestních. 2. vydání. Praha: Leges, 2008, 368 s. ISBN: 978-80-87212-00-4

- Ščerba, F. a kol.: Dohoda o vině a trestu. a další prostředky racionalizace trestní justice. Praha: Leges 2012, 128 s. ISBN: 978-80-87576-30-4

Kontakt

filip.scerba@upol.cz